

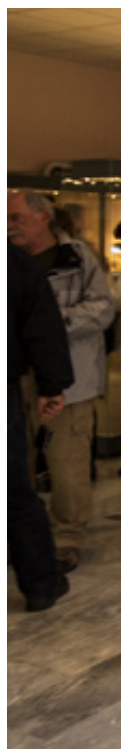
[ΚΟΖΑΝΗ]

Αιανή

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:

Γεωργία Καραμήτρου - Μεντεσίδη

Δρ. Αρχαιολόγος

Η περιοχή της Αιανής, ανάμεσα στις υπώρειες του Βούρινου όρους και στο μέσο ρου του ποταμού Αλιάκμονα, (15 χλμ. περίπου νότια της Κοζάνης) προσέλκυσε μεγάλο αριθμό κατοίκων ήδη από τα προϊστορικά χρόνια. Δημιουργήθηκαν έτσι μεγάλες και μικρότερες εγκαταστάσεις στους συνεχείς φιλόξενους γηλόφους με τις μικρές εύφορες κοιλάδες, καθώς και στην ευρεία παραποτάμια περιοχή του ζωοδότη Αλιάκμονα.

Ήδη από τη Νεολιθική και την Εποχή του Χαλκού, με τα έως σήμερα αρχαιολογικά δεδομένα, ένας οικισμός ιδρύεται στο λόφο που είναι γνωστός ως «**Μεγάλη Ράχη**» και επρόκειτο στους επόμενους αιώνες να εξελιχθεί σε σπουδαιότατο οικονομικό, παραγωγικό και κυρίως πολιτιστικό και πνευματικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής

της Άνω Μακεδονίας. Η πόλη της Αιανής, πρωτεύουσα του βασιλείου της **Ελίμειας** ή **Ελιμιώτιδας**, συμμετέχει ενεργά, παράλληλα με τις πόλεις της νοτιότερης Ελλάδας, στην άνθηση του ελληνικού πολιτισμού που κορυφώνεται στα αρχαϊκά και κλασικά χρόνια (6^{ος} -5^{ος} αι. π.Χ.) και εξαπλώνεται σε ολόκληρο το γνωστό κόσμο κατά την ελληνιστική περίοδο.

Κατά τη ρωμαιοκρατία οι νέες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, στη διαμόρφωση των οποίων συνέβαλε πιθανόν και ένας καταστροφικός σεισμός, οδηγούν στην εγκατάλειψη της αρχαίας Αιανής στο λόφο της Μεγάλης Ράχης, αλλά σαφώς όχι και της περιοχής. Νέοι σπουδαίοι οικισμοί (με σημαντικότερο αυτόν στη Ράχη Τσείκα) ιδρύονται σε κοντινές θέσεις, των οποίων οι κάτοικοι διασώζουν τη μνήμη της ισχυ-

Αριστερά: Αιανή. Βασιλική Νεκρόπολη, πήλινο ειδώλιο κόρης από λακκοειδή τάφο, με γραπτή διακόσμηση.

Δεξιά: Εσωτερικό του Αρχαιολογικού Μουσείου, Φωτ.: Άννα Καλαϊτζή.

ρης πρωτεύουσας διατηρώντας το ίδιο όνομα, όπως φαίνεται σαφώς από τις επιγραφές. Το ίδιο φαίνεται ότι συμβαίνει και στα πρωτοχριστιανικά και μετέπειτα στα βυζαντινά χρόνια. Οι οχυρώσεις και αργότερα οι πρώτες εκκλησίες, οι μονές και τα μετόχια μαρτυρούν τη συνεχή παρουσία της πόλης με μικρότερους οικισμούς, η οποία αναπτύσσεται στη σημερινή της θέση κατά τους τελευταίους αιώνες του βυζαντίου. Κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας ο πληθυσμός της παρέμεινε συμπαγής ελληνικός και αυτό φαίνεται στο πλήθος των εκκλησιών που ιδρύονται αυτή την περίοδο.

Στη νεότερη ιστορία της η γεωργία και η κτηνοτροφία αποτέλεσαν τις βασικές ενασχολήσεις των κατοίκων της, όχι όμως και τις μοναδικές. Ειδικά από τον 19ο αιώνα εργάζονται στην περιοχή σημαντικοί

κτιστάδες και λιθοπελεκτές, ενώ ντόπιοι αιογράφοι ασκούνται και δημιουργούν σε διάφορες περιόδους. Ο σεισμός του 1995 ισοπέδωσε σχεδόν ολοκληρωτικά και τα τελευταία αρχιτεκτονικά δείγματα αυτής της εποχής. Αυτό, ωστόσο, δεν στάθηκε δυνατό να αλλάξει παραδόσεις και συνήθειες αρχέγονες.

Η Αιανή σήμερα, ακόμη και αν δεν είναι, θυμίζει παραδοσιακό ορεινό χωριό οργανωμένο γύρω από την κεντρική πλατεία με την εκκλησία, τη λιθόκτιστη βρύση και τα τεράστια πλατάνια. Τους παραδοσιακούς κτιστάδες αντικατέστησαν οι σύγχρονοι οικοδόμοι, πολλοί από τους οποίους διασώζουν την τέχνη και την ασκούν καλλιτεχνικά. Οι αιογράφοι επίσης πληθαίνουν με τον καιρό και αποτελούν σήμερα μια μεγάλη ομάδα καλλιτεχνών. Τα παραδοσιακά

αμπέλια, που έτειναν να εγκαταλειφθούν, καλλιεργούνται πλέον ξανά δίνοντας καταπληκτικό κρασί και κυρίως το τσίπουρο στα γραφικά τοπικά αποστακτήρια. Τα ντόπια γαλακτοκομικά προϊόντα ξανακέρδισαν την αίγλη τους με κορυφαία το τυρί, φέτα και τουλουμίσιο, και το γιαούρτι. Οι σύγχρονοι Αιανιώτες επιστρέφουν στους μπαζέδες τους με τις κατά παραδοσιακό τρόπο βιολογικές καλλιέργειες και διατηρούν άλογα, ακόμη και αν αυτό γίνεται σε πολλές περιπτώσεις μόνο για αναψυχή και συμμετοχή σε πορείες, θεσμό που θέσπισε από τη δεκαετία του 1990 η αρχαιολόγος Γεωργία Καραμήτρου και ήδη έγιναν πέντε τέτοιες πορείες στα ίχνη αρχαίων διαβάσεων και διαδρομών. Πολλές μικρές μπάντες και αυτοδίδακτοι μουσικοί συντηρούν την αγάπη του κόσμου για την τοπική μουσική παράδοση, ενώ οι παραδοσιακοί χοροί δεν εξαρτώνται από επιδοτούμενα συγκροτήματα, αλλά πολύ απλά χορεύονται και διδάσκονται από όλους!

Η Άνω Μακεδονία, η Ελίμεια & η πρωτεύουσα Αιανή

Η Άνω Μακεδονία άρχισε να γίνεται γνωστή στον επιστημονικό κόσμο και στο ευρύ κοινό μετά τις ανασκαφές και την έρευνα, που άρχισε από το 1983 κυρίως στην Αιανή.

Οι Μακεδόνες, όπως συνάγεται από τις μαρτυρίες του Ηρόδοτου και του Θουκυδίδη, ήταν ένας κλάδος των «πολυπλάνητων» βορειοδυτικών ελληνικών φύλων, τα οποία φθάνουν στην Άνω Μακεδονία στις αρχές της 2ης χιλιετίας π.Χ. Ένα από τα φύλα ήταν οι Αργεάδες Μακεδόνες, οι οποίοι προχώρησαν ανατολικά και τον 7ο αιώνα π.Χ. ίδρυσαν το κράτος των Αιγών και αργότερα μετέφεραν την πρωτεύουσά τους στην Πέλλα.

Άνω Μακεδονία - σε αντίθεση με την Κάτω, δηλαδή πεδινή και παρά την θάλασσαν Μακεδονία- ονόμαζαν οι αρχαίοι

Αριστερά: Αρχαία Αιανή, ο ανασκαφικός τομέας με το δημόσιο κτήριο των «Μεγάλων Δόμων», υστεροαρχαϊκών χρόνων.

Επάνω: Μουσείο Αιανής, Αίθουσα Α. Μυκηναικά αγγεία και ειδώλια. Στην Αιανή ανασκάφηκε νεκροταφείο με μυκηναικά ευρήματα, τα οποία εντοπίζονται σε 28 θέσεις σε όλο τον Νομό Κοζάνης και αποδεικνύουν ότι το όριο του μυκηναικού κόσμου μετατίθεται βορειότερα από τη Θεσσαλία προς την Άνω Μακεδονία.

Κάτω: Μουσείο Αιανής, Αίθουσα Β. Ειδώλιο υδριαφόρου κλασικών χρόνων.

Δεξιά: Άποψη της αρχαίας Αιανής από ανατολικά.

τη Μακεδονία δυτικά του Βερμίου, όπου σήμερα ανήκουν οι Νομοί Κοζάνης, Γρεβενών, Καστοριάς, Φλώρινας, ενώ δυτικότερα και βορειότερα εκτεινόταν πέρα από τα σύγχρονα ελληνικά σύνορα, ως την Κορυτσά, τις λίμνες Αχρίδα (Λυχνίτιδα) και Πρέσπες, τον ποταμό Εριγώνα και τα όρη Βαβούνα και Τρεν. Στην Άνω Μακεδονία ανήκαν τα αρχαία διαμερίσματα-βασιλεία της Ελιμιώτιδας, Τυμφαίας, Λυγκηστίδας, Ορεστίδας, Εορδαίας, Πελαγονίας και Δερριόπου, τα οποία, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, ήταν “σύμμαχα και υπήκοα” με το βασίλειο της Κάτω Μακεδονίας, αλλά “βασιλείας δ’ έχει

καθ’ αυτά”.

Το βασίλειο της **Ελιμιώτιδας**, στην περιοχή της σύγχρονης Επαρχίας Κοζάνης και στο ανατολικό τμήμα του Νομού Γρεβενών, ήκμασε και μεγαλούργησε παράλληλα με το βασίλειο των Αργεαδών της Κάτω Μακεδονίας, που είχε βασιλείς τους Τημενίδες, με τους οποίους οι Ελιμιώτες είχαν αναπτύξει σχέσεις φιλίας και επιγαμίας. Όπως πληροφορούμαστε από τη γραπτή παράδοση και κυρίως τον Ηρόδοτο, τον Θουκυδίδη και τον Ξενοφώντα: ο Αρριδαίος παντρεύτηκε αδελφή του Αλεξάνδρου Α’ (498-454 π.Χ.), ο Δέρδας ή ο Πausανίας παντρεύτηκε

Φωτ.: Άννα Καλαϊτζή

κόρη του Αρχελάου (413-399 π.Χ.), η Φίλα, αδελφή του Δέρδα και του Μαχάτα υπήρξε πρώτη σύζυγος του Φιλίππου Β΄ (359-336 π.Χ.), ενώ κατά μία άποψη η μητέρα του Φιλίππου Β΄, Ευρυδίκη, καταγόταν από τον ελιμιωτικό βασιλικό οίκο. Πρωτεύουσα της Ελιμιώτιδας ήταν η **Αιανή**, το όνομα της οποίας παράγεται από το «αιεί» και σημαίνει **πόλη αιώνια, απέραντη, αχανής**,

Η Αιανή & η συμβολή της στη διαμόρφωση της νέας ιστορικής φυσιογνωμίας της Μακεδονίας & του αρχαίου ελληνικού κόσμου

Η Αιανή, «πόλις Μακεδονίας», σύμφωνα με τον ιδρυτικό μύθο που διέσωσε ο Στέφανος Βυζάντιος, κτίστηκε από τον **Αιανό**, γιο του βασιλιά Ελύμου και οι κάτοικοί της ονομάζονταν Αιαναίοι.

Η συστηματική ανασκαφική έρευνα στους αρχαιολογικούς χώρους της Αιανής και

γενικότερα η φροντίδα για όλο τον Νομό Κοζάνης άρχισε το **1983** και συνεχίζεται χωρίς διακοπή. Από την αρχή διαπιστώθηκε ότι η σημασία της Αιανής έγκειται στην **πρωιμότητα και διαχρονικότητα των ευρημάτων της**, μνημεία ενός λαμπρού πολιτισμού από τα προϊστορικά ως τα ρωμαϊκά και βυζαντινά χρόνια. Όπως ήδη έχει αποφανθεί η επιστημονική κοινότητα, οι αρχαιότητες της Αιανής αποτελούν τις **σημαντικότερες μαρτυρίες της διαχρονίας του μακεδονικού ελληνισμού**.

Οι ανασκαφές, έφεραν στο φως σημαντικά αρχιτεκτονικά λείψανα της πόλης, συστάδες τάφων και οργανωμένα νεκροταφεία, που χρονολογούνται από τα προϊστορικά ως τα υστεροελληνιστικά χρόνια. Τα νέα αυτά ευρήματα είναι αποκαλυπτικά τόσο για την προϊστορία της Άνω Μακεδονίας όσο και την ακμή της στα αρχαϊκά και κλασικά χρόνια (6^{ος} και 5^{ος} αι. π.Χ.) και παράλληλα επιβεβαιώνουν ότι πολύ πρώιμα η Αιανή κατέλαβε θέση πρωτεύουσας στο κράτος των Ελιμιωτών.

Στα προϊστορικά χρόνια η Αιανή υπήρξε

Πάνω δεξιά: Αιανή. Βασιλική Νεκρόπολη, χρυσό επιστόμιο. Ρομβοειδές έλασμα με έκτυπη παράσταση ανθεμίου, δύο λιονταριών, δύο αετών και μαιάνδρου. Τα επιστόμια, χρυσά ή αργυρά κάλυπταν το στόμα των νεκρών.

Κάτω: Αιανή. Βασιλική Νεκρόπολη, τάφος Α, χρυσοί ρόδακες. Η παρουσία στην Αιανή δειγμάτων του δεκαεξάκτινου χρυσού ρόδακα, που παριστάνουν στο γνωστό μακεδονικό αστέρι, το σύμβολο του μακεδονικού βασιλείου του κράτους των Αιγών, αποδεικνύει τους δεσμούς και τις στενές σχέσεις που είχαν οι δύο πρωτεύουσες.

αξιόλογο κέντρο παραγωγής της λεγόμενης «αμαυρόχρωμης κεραμεικής», η καταγωγή της οποίας ανάγεται σε μεσοελλαδικά (1900-1600 π.Χ.) πρότυπα της νότιας Ελλάδας. Φορείς της θεωρούνται τα βορειοδυτικά ελληνικά φύλα, στα οποία ανήκαν και οι Μακεδόνες, οι οποίοι, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, μετέβησαν από την Πίνδο στη Δρυοπίδα και την Πελοπόννησο, όπου ονομάστηκαν Δωριείς. Παράλληλα, η αφθονία μυκηναϊκών ευρημάτων από την περιοχή (νεκροταφεία, ειδώλια, γραμμική γραφή κτλ.) καθιστούν ολοένα και πιθανότερη την εγκατάσταση μυκηναίων στην Άνω Μακεδονία και ιδιαίτερα στην Αιανή και στο μέσο του Αλιάκμονα.

Επίσκεψη στην αρχαία πόλη

Η αρχαία Αιανή ταυτίζεται με την πόλη που αναπτύσσεται στα επάλληλα πλατώματα ενός λόφου με το χαρακτηριστικό όνομα **Μεγάλη Ράχη**. Έχουν ανασκαφεί τρία μεγάλα δημόσια κτήρια και πολλές ιδιωτικές κατοικίες με πλούσια ευρήματα

Δημόσια κτήρια: Ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να περιηγηθεί στα δημόσια κτήρια της αρχαίας πόλης, να αντιληφθεί τον τρόπο οργάνωσής της και ταυτόχρονα να θαυμάσει τις εξειδικευμένες τεχνικές

Μουσείο Αιανής, Αίθουσα Γ. Αναπαράσταση Δωματίου Γ της οικίας με τη συμβατική ονομασία «Σπίτι με Σκάλες». Αριστερά διακρίνεται η αναπαράσταση του αργαλειού.

γνώσεις των αρχαίων κατοίκων της στην κατασκευή μεγάλων και μνημειακών έργων. Τα κτήρια, με τις συμβατικές ονομασίες "Μεγάλοι Δόμοι" και "Στωϊκό Κτήριο", τα χαρακτηρίζουν χώροι με στοές και παρά την διαρπαγή, ιδιαίτερα των μαρμάρινων αρχιτεκτονικών μελών, διασώζουν κομμάτια από ζωγραφιστές υδρορρόδες, δωρικά κιονόκρανα από το 470-460 π.Χ. και ιωνικά από το 430-420 π.Χ., καθώς και σφονδύλους ημικιόνων. Αυτά προϋποθέτουν την ύπαρξη πρώτου ορόφου και μαρτυρούν τη μεγαλοπρέπεια και τη σωστή αρχιτεκτονική οργάνωση του χώρου.

Στο **Στωϊκό Κτήριο** του μεσαίου πλατώματος βρισκόταν η αρχαία αγορά. Ήταν διώροφο κτήριο με δωρική κιονοστοιχία στο ισόγειο και ιωνική στον όροφο. Μετά την εγκατάλειψή του στο ίδιο σημείο αναπτύχθηκαν κεραμικά εργαστήρια, όπως φαίνεται από την ανασκαφή κεραμικών κλιβάνων μέσα και έξω από αυτό. Επίσης η παρουσία λατύπης (υπολείμματα επεξεργασίας μαρμάρου) αποδεικνύει την παρουσία

μαρμάρινων αρχιτεκτονικών μελών και αετωματικών γλυπτών.

Στο κορυφαίο πλάτωμα του οικισμού και στην αυλή ενός μεγάλου κτηρίου, αποκαλύφθηκε τεράστια **Δεξαμενή** λαξευμένη στο βράχο. Το κατώτερο μέρος της επενδύθηκε με μεγάλες ψημένες πλίνθους και υδραυλικό κονίαμα, το οποίο εξασφάλιζε τη στεγανότητά της. Η περισυλλογή του βρόχινου νερού από τις στέγες κατέληγε μετά από σύστημα καθαρισμού σε αυλάκια και κοιλότητες με γαρμπίλι στο εσωτερικό της. Με αυτό τον τρόπο η Δεξαμενή συνέβαλλε στην ομαλή υδροδότηση της πόλης. Η σημασία φαίνεται κυρίως στο πλήθος των πήλινων και λιγότερων χάλκινων αγγείων που βρέθηκαν στο εσωτερικό της, ως αποτέλεσμα ανεπιτυχούς προσπάθειας άντλησης του νερού, πολύτιμο αγαθό για τον οικισμό, ο οποίος το εξασφάλιζε συγχρόνως από πηγές πόσιμου νερού, που αναβλύζουν ως σήμερα χαμηλά στο ρέμα του Χάντακα.

Οι πρωιμότερες οικοδομικές φάσεις των παραπάνω κτηρίων ανέρχονται στα τέλη

Μουσείο Αιανής, Αίθουσα ΣΤ. Προθήκη με αγγεία από τάφους του Ανατολικού Νεκροταφείου των ελληνιστικών χρόνων.

6^{ου} και στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. και συνεχίζονται αδιάλειπτα ως τα υστεροελληνιστικά χρόνια, οπότε εγκαταλείπεται μάλλον ειρηνικά η πόλη και μετατοπίζεται σε άλλο χώρο, προφανώς με την επικράτηση των Ρωμαίων.

Ιδιωτικές κατοικίες: Οι ιδιωτικές κατοικίες βρίσκονται γύρω από τα δημόσια κτήρια, ουσιαστικά εκτείνονται σε όλα τα πλατώματα. Από το μεγάλο αριθμό των κατοικιών της πόλης, ένας μικρό μέρος από αυτές έχει ανασκαφεί, όπως επιβάλλεται από την πρωταρχική ανάγκη συντήρησης και άψογης διατήρησής τους, αλλά και για λόγους οικονομικούς, άλλωστε πολύ γρήγορα έπαυσε η συστηματική ανασκαφή στην Αιανή.

Οι χώροι των οικιών σε ορισμένες περιπτώσεις κατανέμονται, λόγω της κλίσης του εδάφους, σε διαφορετικά επίπεδα. Σκάλες με λίθινα σκαλοπάτια οδηγούν στα πάνω δωμάτια, ενώ συγχρόνως στην πίσω πλευρά διαμορφώνονται υπόγεια. Τα σπίτια διέθεταν μικρές αυλές, δωμάτια με εστίες, αποθηκευτικούς χώρους με πιθεώνες και

δωμάτια-εργαστήρια με λίθινους χειρόμυλους στις γωνίες.

Επισκέψιμες είναι οι οικίες με τα συμβατικά ονόματα **Σπίτι με Πιθάρια**, **Σπίτι με Σκάλες**, το οποίο είναι το εντυπωσιακότερο και μεγαλύτερο από τα μέχρι τώρα ανασκαμμένα σπίτια, και **Σπίτι με Αγνόθες**, στο οποίο τα ευρήματα συνηγορούν στην ανάπτυξη της οικοτεχνικής ενασχόλησης στη πόλη. Οι κατοικίες αυτές χρονολογούνται στα ελληνιστικά χρόνια (300-100 π.Χ.). Πρόσφατα, το 2011, ανασκάφηκε η **Οικία Δέρδα** σε νοτιοδυτικό πλάτωμα, όπου εξαιρετικά σημαντικό εύρημα αποτελεί ο εντοπισμός κεραμίδων, οι οποίες πριν το ψήσιμο σφραγίστηκαν ώστε να φέρουν το όνομα του βασιλιά Δέρδα και έτσι προέκυψε από την ανασκαφεία (Γ. Κ.-Μ.) και το συμβατικό όνομα «Οίκημα Δέρδα» στις ανασκαπτόμενες αρχαιότητες.

Όπως γίνεται φανερό από τα παραπάνω η πόλη είχε άμεσες πολιτιστικές σχέσεις και ανταλλαγές με τον υπόλοιπο ελληνισμό. Ταυτόχρονα, λειτουργούσε αυτόνομα με

Αριστερά: Αιανή, Βασιλική Νεκρόπολη. Οι συντηρήτριες απομακρύνουν τα μεγάλα χάλκινα αγγεία.

Δεξιά επάνω: Επί τω έργω του καθαρισμού πριν τη φωτογράφιση (η Γ. Κ.-Μ.)

Δεξιά κάτω: Ιωνικό κιονόκρανο από το χώρο της αρχαίας αγοράς, 430-420 π.Χ.

δικά της εργαστήρια μεταλλοτεχνίας, κοροπλαστικής και κεραμεικής.

Η αποκάλυψη των δημόσιων και ιδιωτικών οικοδομημάτων που έχουν συνοπτικά περιγραφεί, διαμορφώνει την εικόνα μιας οργανωμένης πόλης ήδη από τα υστεροαρχαϊκά και κλασικά χρόνια (αρχές 5ου-4ου αι. π.Χ., ενώ και ο 6ος αι. αντιπροσωπεύεται με κεραμικά ευρήματα), γεγονός που τεκμηριώνει την άποψή μας ότι **υπήρχαν ακμαίες και οργανωμένες πόλεις στην Άνω Μακεδονία πολύ πριν την ενοποίηση του μακεδονικού ελληνισμού από τον Φίλιππο Β΄**, στον οποίο οι ιστορικοί απέδιδαν την ίδρυση των πρώτων πόλεων-αστικών κέντρων. Παράλληλα η αποκάλυψη αρχαϊκών και κλασικών επιγραφών επιβεβαιώνουν τη χρήση του γραπτού λόγου και αποδεικνύουν ότι η μέχρι τώρα έλλειψη

πρώιμων επιγραφών οφειλόταν στην περιορισμένη και όχι συστηματική ανασκαφική έρευνα της μακεδονικής γης.

Επίσκεψη στη Νεκρόπολη

Οι συστάδες των τάφων και τα εκτεταμένα νεκροταφεία που έχουν εντοπιστεί και εν μέρει ανασκαφεί γύρω από το λόφο της αρχαίας πόλης χρονολογούνται από την Ύστερη Εποχή του Χαλκού ως τα υστεροελληνιστικά χρόνια. Στη βασιλική Νεκρόπολη των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων έχουν αποκαλυφθεί 12 μεγάλοι κτιστοί θαλαμωτοί και μικρότεροι κιβωτιόσχημοι, καθώς και πολλοί λακκοειδείς τάφοι. Τέσσερις κτιστοί τάφοι φέρουν ορθογώνιους περιβόλους, δηλαδή ορθογώνιες

Άποψη του τάφου Α της Βασιλικής Νεκρόπολης, πάνω στον οποίο υπήρχε ναόσχημο κτήριο και αποδεικνύει λατρεία προς το βασιλιά.

κατασκευές από λιθόπλινθους, ενώ τρεις περίβολοι περιέκλειαν λακκοειδείς ταφές.

Ο μεγαλύτερος κτιστός τάφος, ο **Τάφος Α**, έχει διαστάσεις 10x10 μ. περίπου, με πλευρές πλάτους 3 μ., πάνω στις οποίες στηριζόταν ναόσχημη υπέργεια κατασκευή.

Στον κτιστό **Τάφο Β**, διαστάσεων 8x8 μ., διασώθηκαν οι μονόλιθοι της επίπεδης στέγης του θαλάμου.

Ο **Τάφος Δ** περικλείεται από οικοδόμημα ορθογώνιας κάτοψης με χαρακτήρα προφανώς λατρευτικό. Αντικειμενικά κριτήρια για τον χαρακτηρισμό των μεγάλων τάφων ως βασιλικών, αποτελούν, εκτός των κινητών ευρημάτων, οι ναόσχημες κατασκευές πάνω και γύρω τους, οι οποίες δηλώνουν ότι οι νεκροί δεν ήταν απλοί άνθρωποι, αφού μετά θάνατο ηρωοποιούνταν και λατρεύονταν.

Περίλαμπρα ταφικά μνημεία, ως σήματα επιφανών νεκρών, όπως αγάλματα λιονταριών, αγάλματα κούρων και κόρης, άγαλμα γενειοφόρου των αρχών του 5^{ου} αι. π.Χ., ζωγραφιστές ιωνικές, ανθεμωτές στήλες, όλα σε ντόπιο μάρμαρο και λίθο, καθιστούν μοναδική τη νεκρόπολη της Αιανής για όλο το βορειοελλαδικό χώρο. Τα επιγραφικά ευρήματα χρονολογούνται από τα υστεροαρχαϊκά χρόνια. Τα κτερίσματα, που διασώθηκαν από τη συστηματική σύληση ήδη από την αρχαιότητα, παρουσιάζουν εξαιρετική ποιότητα και ποικιλία, στοιχεία που μαρτυρούν εύρωστη οικονομία, υψηλό βιοτικό επίπεδο και εντάσσουν την περιοχή στην πολιτισμική και θρησκευτική κοινή του υπόλοιπου ελληνισμού: χρυσά, αργυρά και χάλκινα κοσμήματα, σιδερένια και χάλκινα σκευή και όπλα, πύλινα μελανόμορφα και ερυ-

Άποψη της Αίθουσας Γ του Μουσείου Αιανής με εκθέματα που αφορούν στον δημόσιο και ιδιωτικό βίο.

θρόμορφα αγγεία, πήλινα ειδώλια, οστείνια περίτμπα πλακίδια, αριστουργήματα της μικροτεχνίας, γυάλινα αλαβάστρινα αγγεία.

Αν και η σύλψη και οι μετέπειτα καταστροφές αφαίρεσαν σημαντικότερα στοιχεία των τάφων, κάνοντας έτσι αδύνατη σχεδόν την αναγνώριση και ταύτιση με αυτούς ταφών γνωστών από τις πηγές βασιλέων, αξίζει ο επισκέπτης να γνωρίζει τα ονόματα των βασιλέων της Ελίμειας κατά την ίδια και μεταγενέστερη περίοδο. Αυτοί ήταν: ο Αρριδαίος (περίπου 472 π.Χ.), τρεις βασιλείς με το όνομα Δέρδας (Α', περίπου 442 π.Χ., Β', περίπου 382 π.Χ., Γ', περίπου 358 π.Χ.), «Παυσανίας και άλλοι αδελφοί» του Δέρδα Α'.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο

Ο αρχαιολογικός πλούτος της Αιανής επέβαλε την ίδρυση ενός μεγάλου και σύγχρονου Αρχαιολογικού Μουσείου. Το Μουσείο αυτό, που θεμελιώθηκε το 1992 και η κατασκευή, ο εξοπλισμός και η εγκατάσταση κλιματισμού ολοκληρώθηκαν τον

Ιούλιο του 2002, προοριζόταν να στεγάσει τις προϊστορικές και τις κλασικές αρχαιότητες της Αιανής και της ευρύτερης περιοχής, αλλά στεγάζει ήδη και τα χιλιάδες ευρήματα, που προήλθαν από τις σωστικές ανασκαφές της κατασκευής του εθνικού και επαρχιακού οδικού δικτύου.

Το κτιριακό συγκρότημα έχει συνολική έκταση 4.500 τ.μ. με τον εκθεσιακό χώρο (1000 τ.μ. περίπου) στον πρώτο όροφο. Το ισόγειο περιλαμβάνει αποθήκες κατάλληλα διαμορφωμένες ως προς την ασφάλεια και αντιμετώπιση φθοράς από κλιματικές συνθήκες, εργαστήρια πληρέστατα οργανωμένα και εξοπλισμένα, γραφεία, βιβλιοθήκη, σχεδιαστήριο, αποθήκη εργαλείων-ξυλουργείο, ξενώνα και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων εξοπλισμένη με τα πλέον σύγχρονα οπτικοακουστικά μέσα, στην οποία, εκτός των άλλων, λειτουργούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα της Αιανής.

Το εκθεσιακό πρόγραμμα του Αρχαιολογικού Μουσείου Αιανής οργανώνεται σε τρεις παράλληλους άξονες: 1. Στην ιστορική εξέλιξη της αρχαίας Αιανής, πρωτεύουσας της Ελιμιώτιδας, ενός βασιλείου από τα

ισχυρότερα της Άνω Μακεδονίας, και της ευρύτερης περιοχής, από τα προϊστορικά μέχρι και τα ρωμαϊκά χρόνια. 2. Στις ενότητες των ευρημάτων που ήρθαν στο φως στους διάφορους τομείς της συστηματικής ανασκαφής (πόλη, νεκροταφεία, χώρα) αλλά και τα σύνολα που προέρχονται από σωστικές ανασκαφές. 3. Στην καθημερινή ζωή και τους θεσμούς στην αρχαιότητα, όπως προβάλλονται μέσα από τα αρχαιολογικά ευρήματα.

Ως σημαντικότερα εκθέματα θεωρούμε την ενότητα της Ύστερης Εποχής Χαλκού (15^{ος} - 12^{ος} αι. π.Χ.) με τα μυκηναϊκά ευρήματα και την αμαυρόχρωμη κεραμική και την ενότητα της αρχαϊκής-κλασικής εποχής (6^{ος} - 5^{ος} αι. π.Χ.), που συμπλήρωσαν το κενό που υπήρχε στην ιστορία του ελληνισμού της Άνω Μακεδονίας, αφού στα ευρήματα αποτυπώνονται η εγκατάσταση των δωρικών-μακεδονικών φύλων και η παρουσία μυκηναίων και από τον 6^ο αι. π.Χ. οικιστική ανάπτυξη και πολιτική οργάνωση. Κάτω από το πρίσμα των νέων αυτών και άλλων δεδομένων με αδιάλειπτη συνέχεια διαχρονικά, σύμφωνα με τα οποία οι αρχαιότητες της Αιανής έδωσαν νέα διάσταση στην ιστορία όλης της Μακεδονίας, στόχος μας είναι με την έκθεση των ευρημάτων να αναδείξουμε τον παιδευτικό-εκπαιδευτικό χαρακτήρα του νέου Μουσείου, ώστε, εκτός της επιστημονικής κοινότητας, και ο απλός επισκέπτης να κατανοεί και να αναγνωρίζει τα νέα στοιχεία και συμπεράσματα. Παράλληλος στόχος είναι να ενταχθεί δυναμικά και πολύμορφα στην τοπική και την ευρύτερη κοινωνία, με εκδηλώσεις, όπως εκπαιδευτικά προγράμματα, διαλέξεις, συμπόσια, συνέδρια, περιοδικές εκθέσεις κτλ.

Επίσκεψη στην έκθεση του Μουσείου

Η Έκθεση του Μουσείου Αιανής περιλαμβάνει σε 6 αίθουσες ευρήματα από την αρχαία Αιανή και τη χώρα της, ενώ η 7^η αίθουσα προορίζεται για προσωρινές εκθέσεις ευρημάτων από τον Νομό Κοζάνης.

Ενεπίγραφος κώνθαρος από τη Βασιλική Νεκρόπολη, τέλη 6ου αι. π.Χ.

ΑΙΘΟΥΣΑ Α΄: Η ιστορική ταυτότητα της Άνω Μακεδονίας, της Ελιμιώτιδας και της Αιανής. Προϊστορικά ευρήματα.

Ξεκινώντας την επίσκεψη στο Μουσείο και στην αίθουσα Α΄, ο επισκέπτης ενημερώνεται ως προς τη γεωγραφική και ιστορική ταυτότητα της Άνω Μακεδονίας. Σε αναλυτικούς χάρτες δίνονται τα σύνορα των αρχαίων βασιλείων, της Ελίμειας και της Αιανής. Ακολουθεί η στήλη της Αδίστας, όπου σώζεται χαραγμένο το όνομα της πόλης Αιανής. Στην επόμενη πλευρά ο επισκέπτης μπορεί να έχει μια πλήρη θεώρηση της έρευνας στο Νομό Κοζάνης και να επισκεφθεί νοερά μέσα από φωτογραφίες και επαρκή κείμενα τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής. Επανερχόμενος στην ιστορία της Αιανής, θα βρει αμέσως μετά ένα αναλυτικό χάρτη με τις θέσεις και φωτογραφίες από τους αρχαιολογικούς χώρους, ενώ στα δύο τιμητικά βάθρα που ακολουθούν θα διαπιστώσει την εξέχουσα θέση της Αιανής και κατά τη ρωμαϊκή περίοδο. Ακολουθεί πίνακας με επεξηγηματικό κείμενο για την ιστορία της Αιανής και της Ελίμειας, το γενεαλογικό δένδρο του βασιλικού οίκου της Ελίμειας καθώς και φωτογραφίες των βασιλικών τάφων και της πρωτεύουσας. Η ενότητα ολοκληρώνεται με την παρουσίαση επιγραφών, μερικές από τις οποίες αποτελούν τα πρωιμότερα δείγματα

Μαρμάρινο άγαλμα Νίκης από ακρωτήριο αετώματος της αρχαίας Αιανής, κλασικών χρόνων.

γραφής στη Μακεδονία.

Στον υπόλοιπο εκθεσιακό χώρο της Αίθουσας Α εκτίθενται τα προϊστορικά ευρήματα σε τρεις ομάδες. Στην πρώτη θεματική ομάδα παρουσιάζεται η Αιανή κατά τη νεολιθική εποχή, την πρώιμη και μέση εποχή του χαλκού.

Ακολουθεί η δεύτερη ενότητα με ευρήματα της ύστερης εποχής του χαλκού (1600-1100). Αυτή η ιδιαίτερα σημαντική περίοδος, σηματοδοτείται από την εμφάνιση των μυκηναϊκών ευρημάτων, παράλληλα με την εμφάνιση και τη διάδοση της κεραμικής με αμαυρόχρωμη διακόσμηση. Ο επισκέπτης ενημερώνεται για το Μυκηναϊκό νεκροταφείο της Αιανής και άλλα γειτονικών χώρων και αμέσως μετά μπορεί να θαυμάσει τα εξαιρετικής τέχνης, προϊόντα τοπικών εργαστηρίων, αγγεία με την ιδιόμορφη αμαυρόχρωμη τεχνική. Τα συγκεκριμένα αγγεία αποτελούν το πληρέστερο και αντιπροσωπευτικότερο δείγμα αυτής της περιόδου από τη Μακεδονία. Ταυτόχρονα αποδεικνύουν την ύπαρξη ενός πρώιμου και ανεξάρτητου εργαστηρίου στην Αιανή, του οποίου

τα προϊόντα τα βρίσκουμε να διακινούνται και στον υπόλοιπο χώρο της Μακεδονίας. Πέραν όμως της καλλιτεχνικής τους αξίας, ίσως σπουδαιότερη παραμένει η ιστορική τους σημασία, καθώς το εύρημα της Αιανής στην ουσία καταρρίπτει λανθασμένες επικρατούσες απόψεις περί κατακλυσμικής εισβολής των Δωριέων στα τέλη της 2^{ης} χιλιετίας. Ενισχύει ταυτόχρονα την άποψη για την **άμεση καταγωγή των Δωριέων από Μακεδονικά φύλα και την ειρηνική διείσδυσή τους στη νότια Ελλάδα.**

Η ενότητα ολοκληρώνεται με τα ευρήματα μυκηναϊκών ταφών από το σημαντικότερο νεκροταφείο της Αιανής. Μαζί με τη σχεδιαστική αναπαράσταση των ταφών παρουσιάζονται και τα κτερίσματα που αποτελούνται από αμαυρόχρωμα και μυκηναϊκά αγγεία, όπλα (ξίφη, αιχμές, μαχαίριδια) και κοσμήματα από διάφορα υλικά (χαλκό, ήλεκτρο, λίθο, πηλό).

Η τρίτη ενότητα περιλαμβάνει εκθέματα από την εποχή του σιδήρου. Εκτίθενται πήλινα αγγεία αντιπροσωπευτικά της εποχής. Σε περίοπτη προθήκη ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τα αγγεία με αμαυρόχρωμη διακόσμηση. Στην ίδια περίοδο χρονολογούνται και τα χάλκινα κοσμήματα που ακολουθούν. Ξεχωρίζουν περιλαίμια και περιδέραια, οκτώσχημες πόρπες, περιάπτα, κουμπιά, ψέλια, καθώς και η ομάδα των τριγωνικών πορπών και των κυματοειδών τοξωτών. Τα χάλκινα τριγωνικά εξαρτήματα ζωνών με εγχάρακτη διακόσμηση εντοπίζονται σε γυναικείες ταφές στην περιοχή της Ελμιωτίδας και της Άνω Μακεδονίας ευρύτερα. Το πολύ σπάνιο αυτό κόσμημα δήλωνε πιθανότατα την εξέχουσα κοινωνική τάξη ορισμένων γυναικών. Η ενότητα ολοκληρώνεται με την αναπαράσταση γυναικείας μορφής με τα κοσμήματα και τα διάφορα εξαρτήματα στη θέση τους.

ΑΙΘΟΥΣΑ Β΄: Η αρχαία πόλη στο λόφο της Μεγάλης Ράχης

Στην αίθουσα Β΄ εκτίθενται ευρήματα αρχαϊκών, κλασικών και ελληνιστικών χρόνων

από την αρχαία πόλη στο λόφο της Μεγάλης Ράχης. Ο επισκέπτης μπορεί να αρχίσει την περιήγηση αφού πρώτα κατατοπισθεί από τη μακέτα της αρχαίας Αιανής την οποία μπορεί να συμβουλευτείται συνεχώς ή όποτε το κρίνει απαραίτητο ώστε να έχει ορθότερη αντίληψη του χώρου της αρχαίας πόλης.

Περίοπτη προθήκη με το μαρμάρινο άγαλμα της Νίκης υποδέχεται τον επισκέπτη με την είσοδό του στην αίθουσα. Εντυπωσιακή είναι η ομορφιά του ευρήματος που εντάσσεται στην κλασική εποχή και αποτελούσε ακρωτήριο οικοδομήματος της πόλης. Μεσολαβεί η μικρή προθήκη με το χάλκινο αγαλμάτιο πεπλοφόρου κόρης από λαβή καθρέπτη του δεύτερου τετάρτου του 5^{ου} αι. π. Χ. και στην επόμενη προθήκη εκτίθενται πήλινα και λίθινα διακοσμημένα αρχιτεκτονικά μέλη, όπως κομμάτια από σίμες, ενσφράγιστες κεραμίδες στέγης με τη μορφή της σφίγγας και γράμματα, όπως και το τμήμα της μαρμάρινης κεφαλής νέου, προερχόμενο μάλλον από αέτωμα.

Στις επόμενες προθήκες εκτίθεται κεραμική κορινθιακή, μελανόμορφη αττική και μη και ερυθρόμορφη, με χρονολογική σειρά από το δεύτερο τέταρτο του 6^{ου} ως τα τέλη του 4^{ου} αι. π. Χ. Στη συνέχεια, ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει δείγματα από την ανάγλυφη κεραμική των ελληνιστικών χρόνων καθώς και τμήματα μητρών που χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή τους. Τα αγγεία αυτά φέρουν συνήθως ομηρικές σκηνές, με συννηθέστερη την Ιλίου Πέρσι με τα ονόματα των ηρώων, ακόμη σκηνές με ερωτικές και μυθολογικές παραστάσεις ή τέλος απλή φυτική διακόσμηση. Η κεραμική γνωστή με το συμβατικό όνομα «Δυτικής Κλιτύος» εκτίθεται στην επόμενη προθήκη, επίσης εκτίθενται και αγγεία ή τμήματα αγγείων με γραπτή ή εμπίεστη διακόσμηση, των οποίων η παραγωγή άρχισε από τον 4^ο αι. π.Χ. και εξής.

Εκτίθενται επίσης ενεπίγραφα τμήματα αγγείων ύστερης κλασικής και ελληνιστικής εποχής, καθώς και πήλινα ειδώλια. Πολλά από τα ενεπίγραφα όστρακα δηλώνουν εργαστηριακές και εμπορικές δραστηριότητες, όπως πολλά όστρακα με το όνομα

του ΑΥΛΟΥ, το τμήμα του αγγείου με χαραγμένη επίσης την επιγραφή ΣΚΟΡΔΩΝ ΜΝΑΙ και το άλλο με την παρότρυνση ΜΗ ΚΛΕΠΤΕΙΝ. Από τα πήλινα ειδώλια και ανάγλυφα πλακίδια εκτίθενται ορισμένα γυναικείων μορφών, δύο κεφαλές Αθηνάς και τρεις Κυβέλης κ. ά.

Πολλά αντικείμενα της οικιακής ζωής, κατά πλειονότητα τα αγγεία καθημερινής χρήσης που βρέθηκαν στα σπίτια της αρχαίας πόλης, παρουσιάζονται κατά ομάδες ανάλογα με τη χρήση τους. Η ενότητα ολοκληρώνεται με την ομάδα των μυροδοχείων, τα οποία σχετίζονται με τον καλλωπισμό.

Σε γωνιακή, ημικυκλική προθήκη, που έχει διαμορφωθεί για την αναπαράσταση της μεγάλης δεξαμενής του οικισμού, ο επισκέπτης μπορεί να δει πολλά από τα πήλινα αγγεία που ανασύρθηκαν από τον πυθμένα της. Τα πάμπολλα αγγεία χρονολογούνται στον 2^ο αι. π.Χ. και παρέχουν το κατώτερο χρονικό όριο λειτουργίας της δεξαμενής και του κτηρίου, το οποίο από την τοικοποιία και τα ευρήματα χρονολογείται από τις αρχές του 5^{ου} αι. π. Χ.

Βασικός στόχος και για τις επόμενες αίθουσες υπήρξε η επιστημονική παρουσίαση των ευρημάτων, ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των εξειδικευμένων επισκεπτών, καθώς και ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας της παρουσίασης, ώστε να μυηθεί και ο πλέον ανυποψίαστος επισκέπτης σε βασικούς τομείς της αρχαίας ιστορίας και πολιτισμού.

Στην **Αίθουσα Γ** εκτίθενται ευρήματα που σχετίζονται με τον δημόσιο και ιδιωτικό βίο κατά θεματικές ενότητες, όπως η κατοικία –γίνεται αναπαράσταση δωματίου από το Σπίτι με Σκάλες που αποκαλύφθηκε στην αρχαία Αιανή των ελληνιστικών χρόνων- η ενδυμασία και η υφαντική, ο καλλωπισμός, οι λατρείες, ο οπλισμός, τα νομίσματα, ο αθλητισμός, ενώ προς το πέρας της μεγάλης αυτής αίθουσας εκτίθενται τα μοναδικά οστέινα περίτμητα πλακίδια του τάφου Ι και άλλα οστέινα και ελεφαντοστέινα αντικείμενα και τα πήλινα ειδώλια ανθρώπινων

Ο μικρός Ραδάμανθους εντυπωσιασμένος παρατηρεί τα εκθέματα μιας προθήκης, Φωτ.: Άννα Καλαϊτζή.

μορφών, που μας εισάγουν στην **Αίθουσα Δ**, όπου εκτίθενται τα χρυσά και αργυρά κοσμήματα και τα υπόλοιπα ευρήματα από την νεκρόπολη των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων. Στην **Αίθουσα Ε** εκτίθενται έργα πλαστική με αγάλματα, στήλες και αρχιτεκτονικά μέλη και στην **Αίθουσα ΣΤ** αντικείμενα από τα νεκροταφεία του 4ου αι. π.Χ., των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων.

Εκπαιδευτικά προγράμματα

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα αποτελούν την παλαιότερη και ίσως την περισσότερο επιτυχημένη δραστηριότητα του Αρχαιολογικού Μουσείου Αιανής. Μέσα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα από το 1988 χιλιάδες μικροί μαθητές από την Αιανή και το Νομό Κοζάνης αλλά και μαθητές μεγαλύτερων τάξεων από ολόκληρη την Ελλάδα, είχαν την ευκαιρία να έρθουν σε ζωντανή επαφή με την αρχαιολογία, την τέχνη και τον τρόπο ζωής των αρχαίων. Τα παιδιά μπορούν να παίξουν τους αρχαιολό-

γους, τους συντηρητές, τους αρχιτέκτονες, τους ίδιους τους αρχαίους. Με μήτρες κατασκευάζουν πήλινα αγαλματάκια-ειδώλια και από καλὰ κοσμήματα, απομιμήσεις των αρχαίων. Ακόμη γνωρίζουν όλες τις διαδικασίες της ανασκαφής δουλεύοντας στο χώμα και αποκαλύπτοντας αντίγραφα πήλινων αγγείων, εργαλείων, ειδωλίων κ.ά. που έχουν ήδη τοποθετηθεί από τους υπεύθυνους των προγραμμάτων σε αλθοφανείς ανασκαφικές τομές.

Κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών, το Μουσείο ανταποκρίθηκε πλήρως στους σκοπούς της ίδρυσής του καλύπτοντας όχι μόνο τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας αλλά και της ευρύτερης περιφέρειας.

Σε αυτές τις κρίσιμες στιγμές για όλα τα πολιτιστικά ιδρύματα έχουμε την δυνατότητα να αναπτυχθούμε και να αντιμετωπίσουμε τις απαιτήσεις του μέλλοντος.

Ειδικά σχεδιασμένο τμήμα χάρτη της Κοζάνης για το Ελληνικό Πανόραμα των εκδόσεων TERRAIN.
www.terrainmaps.gr

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Αιανή, Κοζάνης, Τ: 24610 98800 - 1

Το Μουσείο είναι ανοιχτό καθημερινά 8:00 - 3:00 και Σάββατο - Κυριακή έως τις 18:00. Για να επισκεφθείτε τους χώρους (1,5 κλμ. βόρεια της σύγχρονης Αιανής), τις εποχές πλιν καλοκαιριού, πρέπει να ειδοποιήσετε από πριν τον φύλακα για να σας συνοδέψει.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ & ΕΣΤΙΑΣΗΣ

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ "ΕΛΙΜΕΙΑ 3": Αιανή Κοζάνης, Τ: 24610 39990,
www.kozani.net/elimia3

ΨΗΣΤΑΡΙΑ "ΣΤΑΜΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ": Αιανή Κοζάνης, Τ: 24610 98381

ΨΗΣΤΑΡΙΑ "ΤΑ ΝΑΝΑΚΙΑ": Ροδιανή Κοζάνης, Τ: 24610 99605

